

SOKAK KÖPEĞİ SALDIRISI NEDENİYLE İDARENİN SORUMLULUĞU VE TAM YARGI DAVALARI

LIABILITY OF THE ADMINISTRATION AND FULL JUDICIAL LAWSUITS DUE TO A STRAY DOG ATTACK

Ömür Kadri SARI*

ÖZ

Kentleşmenin artması ile hayvanların doğal yaşam alanı azalmakta ve sokaklara bırakılan hayvanların sayısının da artması nedeniyle (sokak) sahihsiz hayvan problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Son zamanlarda sahihsiz hayvan problemlerinin önde gelen türü sokak köpeklerinden kaynaklanan sorunlardır. Sokak köpeklerinin çevreye ve insanlara verdikleri/verebilecekleri zararlara dair binlerce vaka yazılı ve görsel medya yoluyla yayımlanmaktadır. Toplumsal yaşamın güvenli ve sağlıklı akışını bozacak seviyeye gelen sokak köpeği saldırılarının önlenmesi idarenin başlıca görevleri arasında yer almaktadır. Başta, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu olmak üzere diğer kanuni düzenlemeler ve düzenleyici idari işlemlerde idarelere sahihsiz hayvanlar ve dolayısıyla sokak köpekleri konusunda çeşitli görevler verilmektedir. Sokak köpeklerinin bakımı, rehabilitesi, aşılması, kısırlaştırılması, bakımevine alınması gibi konularda yetki ve görevler mevzuatta zikredilmektedir. Bu görevler, idare tarafından, kamu hizmeti ve kolluk faaliyetleriyle yerine getirilmektedir.

Sokak köpekleri konusunda görevleri bulunan idarenin, bu konuda sorumluluğu da olduğu idare hukuku ilkeleri uyarınca açıktır. Dolayısıyla sokak köpeklerinden zarar gören kişiler, idari yargıda tam yargı davası ile tazmin taleplerini ileri sürmektedir. Çalışmamızda hangi

---

Makalenin Geliş Tarihi : 14.06.2023

Makalenin Kabul Tarihi : 10.07.2023

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/tcdanistay.8>

* Ankara İdare Mahkemesi Üyesi

omursari639@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-1176-2399

İdarenin hangi yönden sorumlu olduğu ve bu durumun tam yargı davalarına nasıl yansıdığı konusunda tespitlere yer verilmektedir. İdari yargının kendine has özelliklerinin sokak köpeklerinden kaynaklanan tam yargı davalarında ne şekilde görünüm kazandığı tartışılmaktadır. Danıştayın son kararları çerçevesinde zararın tespiti, sorumlu idarelerin belirlenmesi, maddi ve manevi tazmin talebinde ıslahın ne şekilde uygulandığı, ödenmesine karar verilen parasal miktar için yasal faizin nasıl işletildiği hususlarına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İdarenin Sorumluluğu, Sokak Köpekleri, Tam Yargı Davaları, Mahalli İdareler.

ABSTRACT

With the increase in urbanization, the natural habitat of animals is decreasing, and humanity has faced the problem of stray animals due to the increase in the number of animals in the streets. Recently, the most prominent of the stray animal problems are the problems caused by stray dogs. Thousands of cases about the harm that stray dogs cause/may cause to the environment and people are learned through written and visual media. The prevention of stray dog attacks, which have reached the level of disrupting the safe and healthy flow of social life, is among the main duties of the administration. In various legal regulations and regulatory administrative procedures, especially the Law on the Protection of Animals No. 5199, various duties are assigned to derelict animals and thus street dogs. The authorities and duties in matters such as the care, rehabilitation, vaccination, neutering, and adoption of stray dogs are detailed in the legislation. These duties are fulfilled by public service and law enforcement activities.

It is clear in accordance with the principles of administrative law that the administration, which has duties in the field of stray dogs, also has a responsibility in this regard. Therefore, people who are harmed by stray dogs assert their claims for compensation through a full remedy action in the administrative jurisdiction. In our study, determinations are made about which administration is responsible for which direction and how this situation is reflected in full jurisdiction cases. It is discussed how the peculiar features of the administrative justice appear in the full jurisdiction cases arising from stray dogs. Within the framework of the final decisions of the Council of State, the determination of the damage,

the determination of the responsible administrations, how the correction is applied in the request for material and non-pecuniary damages, and how the legal interest is operated for the monetary amount decided to be paid, matters are included in the study.

Keywords: Responsibility of the Administration, Stray Dogs, Full Jurisdiction Cases, Local Administrations.

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, bu özelliği nedeniyle hem diğer insanlarla hem de diğer canlı türleriyle etkileşim içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Sosyal ortak yaşam alanlarını sıklıkla hayvanlarla birlikte paylaşmaktadır. Kentleşmenin artmasıyla hayvanlarla daha sık ilişki kurulmaktadır. Sahiplenilen hayvanların yanında sahipsiz hayvanlar da toplum içerisinde yaygın şekilde bulunmaktadır. Sahiplenilmiş hayvanın hukuki durumu daha çok özel hukukun ilgi alanında iken, sahipsiz hayvan ise kamu hukukunun inceleme alanı içerisinde kalmaktadır. Çünkü sahipsiz hayvan ile toplum ilişkisi, idarenin yetki alanı içerisinde ve görevleri kapsamında değerlendirilmektedir.

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, bu kanuna dayanılarak çıkarılan Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nda yer alan kurallar, idarelerin yükümlülüklerini belirlemek bakımından önemli düzenlemeler içermektedir. İdare, kanunda verilen yetkiler uyarınca faaliyette bulunmakta ve faaliyetlerini şekillendirmektedir. Sahipsiz hayvanların bakımı, gözetimi, tedavisi, aşılması ve bakımevlerine alınması konularında düzenlemeler mevzuat içerisinde bulunmaktadır.

Sahipsiz hayvanlardan sosyal hayat içerisinde sıklıkla karşılaşılan tür sokak köpekleridir. Haliyle yargı kararlarında da sokak köpeğinden kaynaklanan uyuşmazlıklar geniş yer bulmaktadır. Özellikle sokak köpeği saldırısı nedeniyle sorumlu idarenin belirlenmesi konusu tartışılmaktadır. Danıştayın yakın zamanda verdiği kararlar yorumlanmak suretiyle ele alınan konunun somutlaştırılması amaçlanmaktadır. Merkezi idare ve mahalli idarelerin hangi yönden

sorumlu olduğu gerekçelendirilmektedir. Mevzuatta sokak köpeğiyle ilgili verilen görevlerden hareketle sorumluluktan kaçınılamayacağı hususu yargı kararlarında da yer almaktadır.

İdarelerin sorumlu olduğu tespitinin akabinde ölüm, yaralanma gibi olaylar nedeniyle zarar görenlerin zararlarının giderilmesi konusu gündeme gelmektedir. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2. maddesinde belirtildiği üzere tam yargı davasıyla zararların tazmini imkânı bulunmaktadır. İdare hukuku kaynaklarında detaylıca işlenen tam yargı davasının sokak köpeği saldırısıyla oluşan görünümü çalışmamız çerçevesinde incelenmektedir.

Oluşan maddi ve manevi zararlar tam yargı davaları yoluyla tazmin edilmektedir. Zarar kalemlerinin dava dilekçesinde açıkça ortaya konulması, 2577 sayılı Kanun'un 3. maddesindeki "*Vergi, resim, harç, benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyumsuzluk konusu miktar*" ifadesiyle istenmektedir. Belirsiz bir miktar üzerinden tam yargı davası ikame edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla sokak köpeği saldırısına uğrayan kişinin yoksun kaldığı veya düşer olduğu zarar miktarı dava dilekçesinde açıklanmalıdır. Yargılama içerisinde zarar miktarının daha fazla olduğunun anlaşılması halinde 2577 sayılı Kanun'un 16/4. maddesi uyarınca artırım imkânı bulunmaktadır.

Ülkemizde büyük bir sorun haline gelen sokak köpeği saldırısı olaylarının gerçekleşmemesi için idarelerin önlem almasında idari yargı kararlarının ciddi etkisi olmaktadır. Yargı kararıyla sorumlu idarelerde genişlemeye gidilmesi ve tazminat hukukunun işletilmesiyle birlikte idarelerin hizmetlerini yerine getirirken daha özverili ve dikkatli hareket edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Örneğin mağdur olan kişilere tazminat ödenmesi belli bir süre sonra idarenin daha etkin faaliyetler icra etmesi sonucunu doğuracaktır. Bu konuda hem idareye rehberlik edecek akademik çalışmaların sayısının artırılması hem de idari faaliyetlerin usulüne uygun yürütülmesi bakımından idari yargı kararlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Çalışmamızda da müesseseler, bu minvalde değerlendirilmektedir.

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Sokak Köpeği Kavramı

Sahipsiz hayvanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Hayvanların doğal yaşam alanlarının daralması nedeniyle şehirlerde sahipsiz hayvan sayısı artmaktadır. Bu hayvanlar yaşamda kalma mücadelesini sürdürürken daha fazla insanların yaşam alanına dahil olmaktadır. Günlük yaşam içerisinde birçok kez sahipsiz hayvanlarla karşılaşmak mümkündür. Bunun yanında sahiplenilmiş hayvanlar da sosyal hayatın içerisinde daha sıklıkla görülmektedir. Bir sahibi bulunan hayvan saldırılarının hukuki sonuçlarının farklı olması nedeniyle hangi hayvanların “sahipsiz hayvan” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği tartışılmaktadır.

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nda sahipsiz hayvan kavramı “*Barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucusunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanlar*” şeklinde tanımlanmaktadır.¹

Yukarıdaki tanımdan anlaşıldığı üzere herhangi bir kimsenin denetim ve kontrolü altında olmayan hayvan, sahipsiz hayvan olarak ifade edilebilir. Yalnız her denetim ve kontrol altında olmayan hayvan sahipsiz hayvan değil, insanların ülkesel/toplumsal kültür içinde kabullendikleri/sahiplendikleri ve eğittiği hayvanlar sahipsiz hayvan kapsamında değerlendirilmemektedir. Sahipsiz hayvan üst kavram olup, çalışmamız gereğince sokak köpeği kavramı üzerinde yoğunlaşılacaktır.

Doğrudan bir sahibi ve barınacak yeri olmayan, yani herhangi bir kimsenin kontrol ve denetimi altında olmayan köpekler, sokak köpeği olarak tarif edilebilir. Sokak köpeğini, sahipsiz hayvan tanımı kapsamında değerlendirdiğimizde sahibinin veya koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan denetimsiz köpeklerin de sokak köpeği olarak kabul edilmesi mümkündür².

¹ 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu 3/f. maddesi.

² KIRIŞIK Fatih, ÖZTÜRK Kübra, “Şiddet Haberlerinden Hayvan Haklarına, Sahipsiz Köpek Sorunu”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:69, 2021, s.361.

Sokak köpekleri insanın yaşam hakkını tehdit eder hale gelmekte ve birçok yaralanma olayına sebep olmaktadır. Bu sorun sadece ülkemizde değil, dünyanın farklı ülkelerinde de yaşanmaktadır³. Dünya genelinde 200 milyondan fazla sokak köpeği olduğu tahmin edilmektedir⁴. Ülkemizde ise bilimsel verilere göre yaklaşık 10 milyon sokak köpeği bulunmaktadır⁵. Hem sokak köpeklerinin sayıca artması hem de insan yaşantısına olumsuz yönlerden (yaralama, kaza vs.) etki etmeleri nedeniyle hukuki metinlerde daha fazla düzenlenmeye ihtiyaç vardır.

Hukukun koruduğu, temel değerlerden biri insan yaşamı ve sağlığıdır. 1982 Anayasası'nın 5. maddesinde “*Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.*” düzenlemesiyle, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini korumak ile maddi ve manevi varlığının gelişmesini sağlamak devletin yükümlükleri arasında sayılmaktadır. Bu nedenle, sokak köpeklerinden kaynaklanan sorunlara karşı idarenin ilgisiz kalması düşünülemez.

İdarenin esas iki faaliyet türünden biri olan kolluğun amacı kamu düzenini korumaktır. Toplumsal yaşamın barış, güven, sağlık içinde sürmesi için idare faaliyette bulunmaktadır⁶. Sokak köpeklerinin

³ AYDOĞDU Murat, MERAL Ö. Oğuzhan, “Sahipsiz Köpeklerin Popülasyonunun Kontrol Altına Alınması ve Buna İlişkin Hukuki Altyapının Oluşturulması”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi 21/Özel Sayı, 2019, s.2131.

⁴ (Erişim Tarihi: 08.04.2023), <https://www.npr.org/2017/12/29/574598877/no-easy-answer-to-growing-number-of-stray-dogs-in-the-u-s-advocate-says#:~:text=There%20are%20more%20than%20200,U.S.%20animal%20shelters%20every%20year.>

⁵ (Erişim Tarihi: 08.04.2023) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60947128>; <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/basibos-kopeklerin-sayisi-10-milyonu-buldu-723225.html>

⁶ AKYILMAZ, Bahtiyar vd., Türk İdare Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020, s.578.

saldırıları nedeniyle kamu sağlığı zarar görmektedir. Bu nedenle idare, sokak köpeklerinin saldırılarından sorumludur. Merkezi ve yerinden idarelerin sorumluluğunun hangi boyutta olduğu hususuna ilerleyen başlıklarda değinileceğinden bu başlıkta irdelenmeyecektir.

2. İdare Hukukunda Sorumluluk

Kamu idaresi toplumsal yaşamın devamı bakımından önemli işleri yerine getirmek veya kamu düzenini ayakta tutmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Her geçen gün de idarenin toplumun gündelik ihtiyaçlarına dair işleri artmakta ve idare ile insanların ilişkileri sıklaşmaktadır. Bu faaliyetleri yerine getirirken işlem veya eylemleri nedeniyle idarenin sorumluluğa sahip olduğu açıktır. Çünkü “herkes sebep olduğu zararları gidermek zorundadır.” bilinen bir ilkedir. Buna göre idare hem özel hukuka tabi faaliyetleri nedeniyle hem de kamu hukukuna tabi faaliyetleri nedeniyle sorumluluk altında bulunmaktadır⁷. Çalışmamızda idarenin, idare hukuku boyutuyla sorumluluğu üzerinde durulacak olup, bu çerçevede şartları açıklanacaktır.

2.1. İdarenin Sorumluluğunun Türü ve Kapsamı

Özel hukukta sorumluluk esasları ve kapsamını belirlemek için Türk Borçlar Kanunu’nun (TBK) düzenlemeleri kullanılmaktadır. İdare hukukunda idarenin sorumluluğu kapsamı ve esaslarını belirleyen bir kanun veya detaylı düzenleme bulunmamaktadır. Anayasa’nın 125. maddesindeki “*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” düzenlemesinden hareketle yargı içtihatlarıyla idarenin sorumluluğunun türü ve kapsamı şekillenmektedir⁸. Yani idare hukukunda, idarenin sorumluluğuna dair somut tek mevzuat dayanağı Anayasa’nın 125. maddesi olup, geri kalan detaylar yargı içtihatlarıyla şekillenmektedir.

İdari yargıda, idarenin işlem veya eylemlerinden kaynaklanan sorumluluğuna ilişkin irdeleme yapılırken ilk olarak idarenin işlem veya eyleminde hukuka aykırılık bulunup bulunmadığı irdelenmektedir⁹.

---

⁷ AKYILMAZ vd., Türk İdare Hukuku, s.123.

⁸ YILDIRIM, Turan vd., İdare Hukuku, On İki Levha, İstanbul, 2020, s.771.

⁹ İdarenin işleminden kaynaklanan sorumlulukta her hukuka aykırılık idarenin sorumluluğu sonucunu doğurmamaktadır. Detay için bkz. ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdare Hukuku Dersleri, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s.617.

Bunun yanında idareye kusur atfedilip atfedilemeyeceği tartışılmaktadır. Şayet idareye kusur atfediliyorsa burada hizmet kusuru bulunduğu, eğer idareye atfedilen bir kusur bulunmuyorsa da kusursuz sorumluluk ilkelerinin uygulanmasının mümkün olup olmadığı tartışılmaktadır.

İdarenin kusura dayalı sorumluluğu, yani hizmet kusuru, idarenin yürüttüğü faaliyetin kurulmasında, düzenlenmesinde veya işleyişindeki aksaklığı veya eksikliği ifade etmektedir¹⁰. Danıştay tarafından, hizmet kusuru için “hizmetin kuruluş ve işleyişindeki aksaklık ve bozukluk” ve “hizmetin kötü veya geç işlemesi, gereği gibi işlememesi sonucu bir zarara sebebiyet verilmiş olması halinin hizmet kusuru...” şeklinde nitelendirilmektedir¹¹. Hizmet kusuru idarenin asli sorumluluk türüdür. İdari yargıda, idarenin sorumluluğu denince ilk olarak akla gelen idareye verilen görev/yetkinin kullanılmasında aksaklık veya eksiklik bulunup bulunmadığı hususudur. Hizmet kusuru halleri, doktrinde, “*hizmetin kötü işlemesi, hizmetin geç işlemesi, hizmetin hiç işlememesi*” şeklinde tasnif edilmektedir¹². Hizmet kusuru kavramı çalışmamız boyutuyla ayrı bir başlıkta inceleneceğinden, bu kısımda sadece tanımına yer verilecektir.

Sorumluluk hukukunun temel kavramı olan hizmet kusuruna dair yüksek mahkemenin birçok kararı bulunmaktadır. Danıştay 10. Dairesi'nin bir kararında¹³ “*İdarenin yürütmekle görevli olduğu bir hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk olarak tanımlanabilen hizmet kusuru; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmekte ve idarenin tazmin yükümlülüğünün doğmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda hizmet kusuru, özel hukuktaki anlamından uzaklaşarak nesnelleşen, anonim bir niteliğe sahip, bağımsız karakteri olan bir kusurdur. Hizmet kusurundan dolayı sorumluluk, idarenin*

¹⁰ SARICA, Ragıp, “Hizmet Kusuru ve Karakterleri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 15/4, 1949, s.858; GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara, 2017, s.369; ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, s.614.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Danıştay 2. Dairesi'nin 13.07.2007 tarih ve E:2007/1297, K:2007/3247 sayılı Kararı. (UYAP Bilişim Sistemi)

¹² ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, 615-616; GÜNDAY, İdare Hukuku, s.370-371.

¹³ Danıştay 10.Dairesi'nin 17.02.2020 tarih ve E:2019/6257, K:2020/543 sayılı Kararı (UYAP Bilişim Sistemi)

sorumluluğunun doğrudan ve asli nedenini oluşturmaktadır.” şeklinde hizmet kusurunun genel çerçevesi belirtilmektedir.

İdarenin işleminden veya eyleminden kaynaklanan sorumluluğu 2577 sayılı Kanun’da ayrı ayrı düzenlenmiştir. Anılan Kanun’un 12. maddesindeki *“İlgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştaya ve idare ve vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. Bu halde de ilgililerin 11’inci madde uyarınca idareye başvurma hakları saklıdır.”* işleminden kaynaklanan sorumluluğa dairdir. Aynı Kanun’un 13. maddesindeki *“İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında altmış gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir.”* ifadesi idarenin eyleminden kaynaklanan sorumluluğa dairdir.

İdarenin diğer sorumluluk türü de kusursuz sorumluluktur. Sosyal devlet anlayışının gelişimi ile toplumsal yaşamın karmaşıklaşması, idare ve toplum ilişkisinin değişmesi nedeniyle idarenin sorumluluğunu açıklamada hizmet kusuru ilkesi yetmemektedir. İdarenin faaliyeti ile zarar arasında sebep sonuç ilişkisi bulunması halinde kusur şartı aranmaksızın idarenin sorumlu tutulmasına kusursuz sorumluluk hali adı verilmiştir¹⁴. Çalışmamız kapsamında idarenin kusurlu sorumluluk yani hizmet kusuru türü üzerinde durulacağından kusursuz sorumluluk¹⁵ türünün detaylarına dair irdeleme yapılmayacaktır.

¹⁴ GÜNDAY, İdare Hukuku, s.378; AKYILMAZ vd., Türk İdare Hukuku, s.128.

¹⁵ Kusursuz sorumluluğun detayları için bkz. Yıldırım vd., İdare Hukuku, s.776.

Köpek saldırısından dolayı idarenin sorumluluğu hizmet kusurundan kaynaklanan sorumluluk kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle idarenin hizmet kusurundan kaynaklanan sorumluluğunun şartlarının neler olduğu hususu açıklanacaktır.

2.2. Şartları

2.2.1. İdari Eylem

İdarenin sorumluluğundan söz edebilmek için en başta idarenin bir işleminden veya salt idari eyleminden kaynaklanan bir durumun olması gerekmektedir. Bu davranış olumlu veya olumsuz, icrai veya ihmali şekilde gerçekleşebilir¹⁶. İdarenin sorumluluğunun varlığı için idareye atfi kabil bir davranışın bulunması şarttır.

Zarara sebep olan davranışın idareye isnat edilebilir olup olmadığı hususu önemli bir sorundur. İdarenin sorumluluğuna gitmek için zararı doğuran durum idareye dayandırılabilirdir¹⁷. Nitekim isnadiyet tartışması idarenin kusura dayalı sorumluluğu bağlamında gündeme gelmektedir. İdarenin kusursuz sorumluluğunda isnadiyet hususunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin sosyal risk ilkesinde oluşan zararın altında idarenin bir davranışı bulunmamaktadır¹⁸. Konumuz kapsamında olmadığından bu hususa ilişkin tartışmaların detayına girilmeyecektir.

Sokak köpeği saldırısı sonucunda meydana gelen zarardan idarenin sorumlu olduğundan söz edebilmek için idareye verilen bir görevin ihmali veya icrai olarak yerine getirilmemesi durumu söz konusu olmalıdır. Yani sokak köpeği saldırısında idareye atfi kabil bir davranıştan söz edilebilmelidir. İlerleyen bölümlerde idari davranışın dayanağı ilgili idareler yönünden ele alınacaktır.

¹⁶ GÜNDAY, İdare Hukuku, s.383; ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, s.662.

¹⁷ Davranışın idareye isnadiyeti hususunda detaylı tartışmalar için bkz. ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, s.663.

¹⁸ ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, s.641; ÇAĞLAYAN, Ramazan, “Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi”, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 2009, s.451-495.

2.2.2.Zarar

İdareye atfedilen eylem meydana gelmeseydi, kişinin malvarlığı veya şahıs haklarındaki durum ile eylemin meydana gelmesinden sonraki durum arasındaki fark zararı ifade etmektedir. Kişinin rızası dışındaki eksilme ve kesin artışın olmaması halinde tam yargı davaları bakımından zarar var denilmektedir¹⁹. Zararın somut ve net olması gerekmektedir. Yani muhtemel, müstakbel (kesin olmayan) zararlar nedeniyle idarenin tazmin yükümlülüğü altında olduğundan söz edilemez.

Mevzuatta zarar kavramının tarifine dair düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla zararın kapsamı ve içeriği doktrin ve yargı kararlarıyla şekillenmektedir. Bu çerçevede kişinin malvarlığındaki eksilme, yoksun kalınan artma, bedensel ve ruhsal acı ve üzüntü zarar kapsamında değerlendirilmektedir. Yani zarar hem maddi hem de manevi şekilde karşımıza çıkmaktadır²⁰. Yukarıda daha çok maddi zararın kapsamı çerçevesinde zarar kavramına değindik. Manevi zarar ise idareye atfedilen eylem nedeniyle kişinin acı, üzüntü, sıkıntı, ıstırap duyması veyahut şeref ve haysiyetinin rencide edilmesi halidir. Yine idari yargıda zararın parayla ölçülebilir nitelikte olması aranmaktadır. Maddi zararlarda parasal karşılık gerekli araştırma ve inceleme üzerine kolayca tespit edilirken, manevi zarar durumunda zararın tespiti hususu kolay olmamaktadır.

Manevi tazminat hem doktrinde hem de yargı kararlarında tazmin aracı yerine tatmin aracı olarak görülmektedir. Başka bir giderim yolu olmaması halinde veya kişilerin elem ve ıstırabını kısmen de olsa hafifletmek amacı taşıyan manevi tazminat aslında manevi tatmin aracı olarak kabul edilmektedir²¹. Yine buradan hareketle idari yargıda manevi tazminatın kişide zenginleşmeye sebep olmaması gerektiği sıklıkla kararlarda işlenmektedir. Yargı kararlarında manevi tazminatın belirlenmesinde olayın gelişimi, idarenin kusur yoğunluğu, zarar görenlerin içinde bulunduğu hal gibi kıstaslar geliştirilmektedir.

---

¹⁹ ATAY, Ender Ethem, İdare Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 376.

²⁰ GÜNDAY, İdare Hukuku, s.383.

²¹ ATAY, İdare Hukuku, s.378.

Köpek saldırısı nedeniyle açılan tazminat davalarında maddi ve manevi zarar iddiası ileri sürülmektedir. Kişilerin malvarlığında, beden bütünlüğünde eksilme, diğer bir ifadeyle iş gücü kaybı gibi durumlar maddi zarar kalemlerini oluşturmaktadır. Diğer yandan köpek saldırısı nedeniyle duyulan acı, üzüntü, korku, elem halleri de manevi zarar durumu kapsamında değerlendirilmektedir. Köpek saldırısından kaynaklanan tam yargı davalarında maddi zarar söz konusu değilse, olaya göre değişen miktarlarda manevi tazminata karar verildiği görülmektedir²².

2.2.3. Nedensellik (illiyet) Bağı

İdarenin sorumluluğundan söz edebilmek için meydana gelen zarar ile idarenin eylemi arasında sebep-sonuç veya nedensellik ilişkisi kurulabilmelidir. Doktrinde oluşan zarar ile idarenin davranışı arasında doğrudan bir bağlantının olmadığı, araya farklı sebeplerin dahil olduğu, yani doğrudan doğruya sebep-sonuç ilişkisi bağının bulunmadığı hallerde idarenin sorumluluğundan bahsedilemeyeceği savunulmaktadır²³.

Bazı durumlarda idarenin aktif yani etken bir eylemi nedeniyle zarar doğarken, bazı durumlarda da edilgen yani ihmali sonucu zarar doğabilmektedir. İdarenin faaliyet alanında bulunup, önlemesi gerektiği durumlar nedeniyle ortaya çıkan zararlardan da sorumluluk gündeme gelmektedir. Nitekim köpek saldırısı nedeniyle idarenin sorumluluğunda

²² Ankara 17. İdare Mahkemesi'nin 26.10.2022 tarih ve E:2021/1809, K:2022/2159 sayılı Kararında "...davacının köpek saldırısına uğradığını belirttiği adresten ilk müdahalenin yapıldığını belirttiği hastaneye ulaşımın ancak araçla mümkün olduğu ve davacının dosyaya sunduğu aşı kartından davacıya 4 doz kuduz aşısı yapıldığı açık olmakla birlikte, maddi tazminat talebinin dayanağı olan bu giderlere ilişkin dosyaya fatura ibrazı gerekli olup, Mahkememizce yapılan ara karara cevaben davacı tarafından bu giderlere ilişkin herhangi bir fatura veya bilgi/belge ibraz edilmediği görüldüğünden maddi tazminat talebinin karşılanmasına olanak bulunmadığı sonucuna varılmıştır. .. Bu doğrultuda, yürüyüş yapmakta iken davacının karşı koyamayacağı ve kendini koruyamayacağı sayıda köpeğin saldırısına uğramasında, olayın meydana geliş şekli ile niteliği düşünüldüğünde ağır bir elem ve korkuya maruz kaldığı açık olduğundan, taktiren 10.000,00-TL manevi tazminatın davalı idarelerce (her bir idare için 1/3 kusur oranında) 08.07.2021 tarihinden itibaren işleyecek yasal faizi ile birlikte davacıya ödenmesine..." ifadelerine yer verilmiştir.

²³ ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, s. 670; ATAY, İdare Hukuku, s.388.

halinde idarenin doğrudan bir davranışı bulunmamaktadır. Mevzuatla idareye sokak köpekleri üzerinde kamu hizmeti veya kolluk aracılığıyla faaliyette bulunma görevi verilmiştir. Bu faaliyet kapsamında köpeklerin aşılınması, bakımı, gözetimi, ıslahı gibi işler bulunmaktadır. Söz konusu faaliyetin icrasının nedeni kuduz tehlikesinin önlenmesi, sokak köpeklerinin toplumsal hayatın akışına zarar vermemesi, sokak köpekleri nedeniyle can ve mal güvenliğinin tehlikeye girmemesidir. Sokak köpekleri üzerinde böyle sorumlulukları bulunan idarenin, sokak köpeğinin mal varlığı veya kişi haklarına yönelik saldırısı nedeniyle tazmin borcu altında olduğu hiç şüphesizdir.

Çalışmamızda asıl üzerinde durulacak konu sorumluluk sahibi idarelerin incelenmesi olduğundan, idarenin sorumluluğunun genellikle işlenen yönlerine değinilmeyecektir. Konumuz kapsamında gerekli olan kısımlar üzerinde durulmaktadır. Sokak köpekleri bağlamında idarenin sorumluluğunun ne şekilde gündeme geldiği hususunun anlaşılabilmesi bakımından yukarıda yapılan incelemelerle yetinilecektir.

3.Hizmet Kusuru

Doktrinde ve yargı kararlarında idarenin sorumluluğu açıklanırken hizmet kusuru kavramı sıkça kullanılmaktadır. Günday'a göre "*idarenin yürüttüğü bir hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişindeki bozukluk ve aksaklık*" hizmet kusurunu ifade etmektedir²⁴. Kamu hizmeti veya kolluk faaliyeti yerine getirilirken hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veyahut hiç işlememesi halinde karşımıza çıkan sorumluluk hali hizmet kusurudur²⁵. Bu konuda doktrinde çokça eser bulunduğu için detayına girilmeyecektir. Konumuzla ilişkisi boyutuyla hizmet kusuru incelenecektir.

Sokak köpeklerinin gözetimi, tedavisi, barınaklara alınması konusunda mevzuatla idareye görevler verilmiştir. Yani bu konuda idarenin faaliyette bulunması gerekmektedir. Bu faaliyetin yerine getirilmesinde ihmal, eksiklik, düzensizlik bulunması halinde hizmet kusurundan söz edilebilecektir. Örneğin, sokak köpeklerinin başıboş

---

²⁴ GÜNDAY, İdare Hukuku, s.369.

²⁵ SARICA, "Hizmet Kusuru ve Karakterleri", s.887.

birakılması, aşılınmaması, insan ve malvarlığına zarar vermesine engel olunmaması idarenin görevini yerine getirmediği anlamına gelmektedir.

İdare, sokak köpeğinin sosyal hayat içerisinde can ve mal emniyetini tehlikeye sokmayacak şekilde bulunmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğü yerine getirmekteki ihmal ve eksiklik kusur olarak kabul edilmektedir. İkinci bölümde hangi idarenin hangi yönden yükümlü kılındığına detaylıca yer verilecektir.

Sokak köpeğinin saldırısı olayında idarenin sahip olduğu kusurun yoğunluğu tazminat miktarının belirlenmesinde dikkate alınmaktadır. Burada idarenin görevini yerine getirirken ne ölçüde kusura sahip olduğu mahkeme tarafından tespit edilmeye çalışılmaktadır. Sokak köpeğinin insanlara veya malvarlığına zarar vermemesini idarenin sağlaması gerekmektedir. Bunun sağlanamaması idarenin kusurlu olduğunu göstermektedir.

4. Tam Yargı Davası

Anayasa'nın 125. maddesinde “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” ifadesi yer almaktadır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu 2. maddesinde “İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlâl edilenler tarafından açılan iptal davaları, b) İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları, c)(Değişik: 18/12/1999-4492/6 md.) Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar.” şeklinde idari dava türleri sayılmaktadır. Tam yargı davası idari dava türü olarak kabul edilmektedir.

Tam yargı davası ilk olarak 24.12.1964 tarihli 521 sayılı Danıştay Kanunu'nda anılmıştır²⁶. Bundan önce tam yargı davasının amaçlarını yerine getirmek üzere Şûrâ-yı Devlet Kanunu, Devlet Şûrâsı

²⁶ 31.12.1964 tarih ve 11896 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kanun'un 30. maddesinde “B) idari eylem ve işlemlerden dolayı hakları muhtel olanlar tarafından açılacak tam yargı davaları” ifadesi yer almaktadır.

Kanunu'nda düzenlemeler yer almaktaydı. Bu düzenlemelerde özü itibariyle idari işlem veya eylemden hakları ihlal edilenler tarafından ikame edilecek dava türü olarak görülmektedir²⁷.

2577 sayılı Kanun'da idari dava türlerine dair nitelemelere bakıldığında iptal davaları idari işlemler nedeniyle ikame edilmekte iken, tam yargı davaları idari işlem veya eylem nedeniyle ikame edilebilmektedir. İdarenin yürütmekle görevli olduğu bir faaliyet nedeniyle kişisel hakları doğrudan zarar görenlerin dava hakkına sahip olduğu açıklanmaktadır. Diğer ifadeyle idarenin işleminden kaynaklanan tam yargı davası ve idarenin eyleminden kaynaklı tam yargı davası ikame edilebilmektedir²⁸. Nitekim 2577 sayılı Kanun'un 12. maddesinde idari işlemde dolayı tam yargı davasına ilişkin usul, 13. maddesinde salt idari eylemden²⁹ kaynaklanan tam yargı davasına ilişkin usul düzenlenmektedir.

Çağlayan'a göre tam yargı davası “*idari işlemler veya idari eylemlerden hakları muhtel olanlar tarafından, ihlal edilen haklarının yerine getirilmesi için açılan*” şeklinde tanımlanmaktadır³⁰. Atay'a göre ise “*idareye karşı idari yargıda açılan tazminat davaları*” şeklinde ifade edilmektedir³¹. Muhtel kavramına dair farklı anlamlar verilmekte olup, çalışmamız kapsamında muhtel kavramının “zarar” karşılığı olan anlamını kabul etmekteyiz. Bu dava türü ile kişisel hakları zarar görenlerin uğradıkları zararın giderilmesini isteme veya yoksun kalınan hakların tazminini isteme hakkı verilmektedir.

Bu dava türünde ehliyet şartı, istemin sınırları, idari yargının yetkileri hususları konumuz bağlamında ilerleyen bölümlerde ilgili başlıklar altında değerlendirileceğinden, bu başlıkta tam yargı davasının diğer ayrıntılarına yer verilmeyecektir.

²⁷ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s.597.

²⁸ KALABALIK, Halil, İdari Yargılama Usulü Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s.215.

²⁹ Salt idari eylem kavramının detayı için bkz. AKYILMAZ vd., Türk İdare Hukuku, s.318.

³⁰ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s.598.

³¹ ATAY, Ender Ethem, İdari Yargılama Hukuku, Ankara, Seçkin, 2022, s.310.

B. SOKAK KÖPEĞİ SALDIRISI NEDENİYLE İDARENİN SORUMLULUĞU

Sokak köpekleri ülkemizde ciddi bir güvenlik ve sağlık riski oluşturmaktadır. Her geçen gün yeni bir olumsuz haber basında yer almaktadır. Toplumsal yaşamı bu denli etkileyen bir konuya idarenin ilgisiz kalması düşünülemez. Ayrıca idarenin bahsi geçen konuda görevi olmadığı ileri sürülemez. Nitekim 5199, 5393, 5302 ve 5216 sayılı Kanunlarda idareye sokak köpeklerinin toplumsal hayat içerisindeki konumları konusunda görevler yüklenmektedir. Buna göre idarenin görevlerini ne ölçüde yerine getirdiği hususu sorumluluk bakımından önem arz etmektedir.

Anayasa'nın 123/2. maddesinde idarenin merkezden ve yerinden yönetim şeklinde ikili bir yapıya ayrıldığı belirtilmektedir. Bu düzenleme uyarınca merkezden ve yerinden yönetim idareleri kurulmuş, ardından yerinden yönetim idareleri de doktrinde, mahalli idareler ve hizmet bakımından yerinden yönetim idareleri şeklinde tasnif edilmiştir. Sokak köpekleri nedeniyle görevleri olan idareleri de bu tasnif kapsamında değerlendireceğiz. Zaten ilgili Kanunlarda da bu konuda ayrı ayrı düzenlemeler bulunmaktadır.

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu sokak köpeklerine dair görev ve sorumlulukları belirlemeye ilişkin temel düzenlemedir. Kanunun amacı “*hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak*” şeklinde, kapsamı “*amaç maddesi doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezaî hükümleri*” şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu Kanun'da sokak köpeğine dair bir tanım bulunmamaktadır. Sahipsiz hayvan tanımı sokak köpeğini de kapsayacak şekilde anlaşılıp yorumlanmaktadır.

Sokak köpeği saldırısı nedeniyle idarelerin sorumluluğunun başta gelen hukuki dayanağı Anayasa'nın 125. maddesi ise de, yine Anayasa'nın 56. maddesinde idareye sağlıklı ve dengeli çevreyi koruma görevi verilmektedir. Buna göre idare, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürebileceği şartları sağlamalı ve korumalıdır. Anılan

amacın yerine getirilmesi sürecinde meydana gelecek eksiklik idarenin sorumluluğunu gündeme getirecektir. Dolayısıyla sokak köpeği saldırısı nedeniyle idarelerin sorumluluğu hususunda Anayasa'nın 56. maddesi önemli bir gerekçe olarak görülebilir.

1. Merkezi İdarenin Sorumluluğu

Toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanması ve kamu düzeninin sağlanması görevlerinin hiyerarşi ilişkisi içerisinde merkeze bağlı kurum ve görevliler tarafından yerine getirilmesine merkezden yönetim denilmektedir. Bir bütün halinde ve tek bir tüzel kişilik çatısı altında merkezin planlaması ve kararları doğrultusunda hareket edilmektedir³². Ülkenin idaresi başkentteki kuruluş ile taşra teşkilatının uyum içinde çalışmasıyla sağlanmaktadır. Bu uyumu sağlamak için sıkı amir-memur ilişkisi uygulanmaktadır.

Anayasa'nın 104. maddesinde “*Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.*” ifadesi ve 7. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanının (siyasi görevleri dışındaki işler bakımından) ülkenin genel idaresinden sorumlu olduğu, bir başka ifadeyle merkezi idarenin başı olduğu görülmektedir. Ülkemizde toplumun ortak ihtiyaçlarının giderilmesi, kamu düzeni unsurlarının korunması hususunda idari işleyişi doğrudan yürütme ve denetleme görevi Cumhurbaşkanına aittir. Bu görevler bakanlıklar, politika kurulları, ofisler ve taşra teşkilatıyla birlikte yerine getirilmektedir.

5199 sayılı Kanun'da hayvanların bakım, korunma, gözetimi ve sorumluluğu bakımından ikili bir ayırım yapılmaktadır. Sahiplenilmiş ve sahipsiz hayvan şeklinde ayrı ayrı düzenlemeler yapılmıştır. Kanun'un 5. maddesinde sahiplenilen hayvanın bakım ve gözetiminden hayvan sahibinin sorumlu olduğu, dolayısıyla bu hayvanların çevreye ve insanlara verdiği zararlardan da hayvan sahiplerinin tazmin borcu altında olduğu belirtilmektedir. Bahsi geçen maddenin 2. fıkrasında “*Hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini ve insanlara verilebilecek zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirleri almakla yükümlü olup; zamanında ve yeterli seviyede tedbir alınmamasından kaynaklanan zararları tazmin etmek zorundadırlar.*”

³² YILDIRIM vd., İdare Hukuku, s.37; AKYILMAZ vd., Türk İdare Hukuku, s.146.

düzenlemesiyle bu durum açıkça ortaya konulmaktadır. Çalışmamız bakımından asıl üzerinde durulacak olan sahipsiz hayvanlardan kaynaklanan sorumluluktur.

Sahipsiz hayvanların kontrolü ve gözetimi konusunda 6. maddede düzenleme bulunmaktadır. Bu hayvanların korunması, insan ve çevreye zarar vermemesi konusunda hem merkezi idarenin hem de mahalli idarelerin görevli olduğu belirtilmektedir. Anılan maddenin 3. fıkrasında yer alan “...yerel yönetimler yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler ile çevreye olabilecek olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile eşgüdüm sağlanarak, diğer ilgili kuruluşların da görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.” düzenlemesiyle sokak köpekleri konusunda hangi idarelerin sorumluluğu olduğu konusunda yol gösterilmektedir. Her ne kadar tedbirler almakla mahalli idareler görevli kılınmış gibi görünse de, sahipsiz hayvanların korunması ve bakımı konusunda daha ayrıntılı düzenlemeler içeren Yönetmeliği yapma görevi anılan bakanlıklara verilmiştir.

Sokak köpeklerinin çevreye ve insanlara zarar vermemesi konusunda yürütülecek faaliyetleri belirlemede idari düzenleyici işlem (yönetmelik) tüm idareler bakımından işleyişi ortaya koymaktadır. Yani yönetmelik yapma görevi olması merkezi idarenin sorumluluğuna delalet eden ilk durumdur. Çünkü düzenleyici idari işlem hazırlama görevi, düzenleme konusu alanla alakalı ortaya çıkacak eksiklik, bozukluk veya düzensizlikten sorumlu olma sonucunu doğurmaktadır.

Diğer yandan, Kanun’un 15. maddesinde, hayvanların korunması konusunda her ilde hayvan koruma kurulu kurulması gerektiği ifade edilmektedir. Valinin başkanlığında toplanacak kurulun hayvanların korunması ve hayvanlarla ilgili sorun/çözüm konularını gündem edineceği belirtilmektedir. Vali, merkezi idarenin taşradaki en üst temsilcisidir. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 9. maddesinde de benzer ifadeler yer almakta olup, ilin genel idaresinden sorumludur. İl özel idaresinin de başında vali yer alsa da, konumuz kapsamındaki görevler ilin genel idaresine ilişkin olduğundan merkezi yönetimin taşra temsilcisi vasfıyla ilgilidir. Ayrıca bu kurulun “a) Büyükşehir belediyesi olan illerde büyükşehir belediye başkanları, büyükşehirre bağlı ilçe belediye başkanları, büyükşehir olmayan illerde belediye başkanları, b) Doğa koruma ve milli parklar il şube müdürü, c) Tarım ve orman il

müdürü, d) Çevre ve şehircilik il müdürü, e) İl sağlık müdürü, f) İl millî eğitim müdürü, g) İl müftüsü, h) Belediyelerin veteriner işleri müdürü, ı) Veteriner fakülteleri olan yerlerde fakülte temsilcisi, j) Münhasıran hayvanları koruma ile ilgili faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlardan valilik tarafından seçilecek en çok iki temsilci, k) İl veya bölge veteriner hekimler odasından bir temsilci, l) baro temsilcisi veya ildeki barolardan birer temsilci”nin katılımıyla toplanacağı öngörülmektedir. Kurulun sekreteryası da doğa koruma ve milli parklar il şube müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir. Hem kurulun başkanının ve üyelerinin çoğunluğunun merkezi idarenin taşra temsilcilerinin olması hem de kurulun sekreteryaya görevinin merkezi idarenin taşra temsilcisince yerine getirilmesi hususu, hayvanlardan kaynaklanan sorunlarla ilgili merkezi idarenin yetki ve sorumluluğa sahip olduğunu açıkça işaret etmektedir.

İl hayvanları koruma kurulu hayvanlardan kaynaklanan sorunları tespit ve çözüm üretme konusunda görevli olduğu için sokak köpeklerinin çevre ve insanlara verdiği zararlardan dolayı da merkezi idarenin sorumluluğuna gidilmektedir. Şöyle ki, merkezi idare tek bir tüzel kişilikten müteşekkil olup, devlet tüzel kişiliği çatısı altında örgütlenmektedir. Valiliğin ayrı bir tüzel kişiliği olmayıp devlet tüzel kişiliğinin illerdeki uzantısı konumundadır. Bu nedenle valiliğin sorumluluğu demek merkezi idarenin sorumluluğu demektir. O nedenle valiliğin sorumluluğundan hareketle merkezi idarenin sorumlu olduğunu iddia etmekteyiz. Öz ifadeyle, il hayvanları koruma kurulu, il içerisinde sokak köpeklerinin sebep olduğu sorunları tespit edip çözüm üretmek, sokak köpeği barınma merkezi sayısını artırmak, yerel idarelerle eş güdüm içerisinde tespit edilen sorunlarla mücadele etmekle görevlidir.

Sokak köpeklerinin çevreye ve insanlara zarar vermesi toplumun ortak sorunu olmakta ve sokak köpekleri saldırısı nedeniyle toplumsal yaşamın düzen içinde akışı zarar görmektedir. Bu konuda merkezi idarenin faaliyette bulunması gerektiğine dair yukarıda anılan kanuni düzenlemelerle çeşitli görevler verilmiştir. Öte yandan, Çevre ve Orman Bakanlığının çıkardığı Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliğinde daha ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Yönetmeliğin 5. maddesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğüne çeşitli görevler verilmiştir. Madde metni bir bütün olarak yorumlandığında, sokak köpekleri üzerinde anılan il müdürlüğünün bakım, gözetim, takip ve koordinasyon görevi olduğu anlaşılmaktadır.

Yönetmelik merkezi idarenin sorumluluğuna dair daha açık düzenlemeler içermektedir. Dolayısıyla yukarıda anılan tüm düzenlemeler dikkate alındığında, sokak köpeği saldırısı nedeniyle merkezi idarenin sorumluluğu bulunmadığı iddiasına itibar edilmesi mümkün değildir. Nitekim, idari yargıda açılan davalarda merkezi idare tarafından sıklıkla mahalli idarelerin görev ve sorumluluğu olduğu savunulmaktadır. Bu savunmanın yerinde olmadığını yukarıdaki detaylı irdelemelerimiz göstermektedir.

01.07.2021 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Danıştay 8. Dairesinin 12.03.2021 tarih ve E:2020/7528, K:2021/1532 sayılı Kararındaki *“Yukarıda belirtilen mevzuat hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden; sahihsiz hayvanların, başta köpekler olmak üzere, korunması, bakım ve gözetimi, saldırgan olanlarının eğitilmesi ve sahiplendirilmeleri, hayvan bakımevlerinin kurulması vb. birtakım görev ve sorumlulukların valiliklere, büyükşehir ve ilçe belediyelerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Kamu idareleri yapmakla yükümlü buldukları hizmetleri gereği gibi ifa etmekle beraber bu hizmetin işleyişini sürekli olarak kontrol etmek ve hizmetin yürütülmesi sırasında gerekli önlemleri almakla da yükümlüdür. İdarece bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi suretiyle hizmetin kötü veya geç işlemesi ya da gereği gibi işlememesi sonucunda bir zarara sebebiyet verilmiş olmasının, idareye hizmet kusuru nedeniyle meydana gelen maddi veya manevi zararları tazmin sorumluluğu yükleyeceği idare hukukunun yerleşmiş ilkelerindedir. Olayda; ilgili mevzuat gereği sahihsiz hayvanların kontrolünü takip etmek, sahihsiz hayvanlarla ilgili sorunların tespiti ve bu sorunların çözümlerini karara bağlama konusunda görevli ve yetkili olduğu görülen Konya Valiliği'nin ...de hasım mevkiine alınması gerekmektedir.”* tespiti yukarıda yaptığımız açıklamaları desteklemektedir. Anılan yüksek mahkeme kararına konu olay, Konya’da sokak köpeği saldırısı nedeniyle yaralanma şeklinde gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Konya 1. İdare Mahkemesine Karatay Belediyesi hasımlı tam yargı davası açılmıştır. İlk derece mahkemesi sadece ilçe belediyesi husumetiyle yargılamayı sürdürüp, tazminat ödenmesine karar vermiştir. Fakat kanun yararına temyiz başvurusu üzerine dava konusu olayda hem valiliğin hem de büyükşehir belediyesinin görevleri olduğu, dolayısıyla iki idarenin de sorumluluğu bulunduğu tespitiyle hasım mevkiine ilgili iki idarenin de alınması gerektiğine karar verilmiştir.

ODTÜ'ye ait orman arazisi içerişinde yürüyüş yaparken bir grup sokak köpeğinin saldırısına uğrayan kişinin maddi ve manevi tazminat istemli açtığı davada, hizmet kusuru bulunmadığı gerekçesiyle Ankara 12. İdare Mahkemesinin 15/02/2012 gün ve E:2010/2116, K:2012/198 sayılı kararıyla davanın reddi yönünden hüküm kurulmuştur. Ayrıca dava sadece Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı husumetiyle neticelendirilmiştir. Danıştay 8. Dairesinin temyiz incelemesine konu olan bahsi geçen ilk derece mahkemesi kararı hakkında hizmet kusuru bulunduğu ve Ankara Valiliği, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ve Çankaya Belediye Başkanlığının da hasım mevkiine alınması gerektiği gerekçesiyle bozulması yönünde karar verilmiştir³³. Yüksek mahkeme, ODTÜ'nün olayın yaşanmaması için yerel yönetimlere bilgilendirmede bulunmadığı ve önlem almadığı gerekçesiyle üniversitenin de sorumlu konumuna alınmasına karar vermiştir. Üniversite idaresinin de tasarruf yetkisi altındaki alanda meydana gelen sokak köpeği saldırısı nedeniyle sorumlu görülmesi sorumluluk hukukunun gelişimi anlamında olumlu bir genişlemedir.

Yüksek mahkemenin anılan kararları sokak köpeği saldırısı nedeniyle açılan tam yargı davalarından sorumlu idarelerin tespiti ve tazmin borcunun belirlenmesi bakımından oldukça yol göstericidir. Sonuç olarak, sokak köpeği saldırısı nedeniyle merkezi idarenin sorumlu olduğu hususunda ihtilaf olmadığı ortadadır.

2. Mahalli İdarelerin Sorumluluğu

Topluma sunulacak hizmetlerin devlet tüzel kişiliği dışında ayrı bir tüzel kişiliğe sahip ve merkezi idare hiyerarşisine tabi olmayan kamu tüzel kişilerin yerine getirilmesi mümkündür. Bu şekildeki idareler yerinden yönetim kuruluşları olarak ifade edilmektedir³⁴. Zaten daha önce de ifade ettiğimiz gibi Anayasa'nın 123. maddesinde böyle ikili bir ayırım söz konusudur. Anayasa'nın bu ikili tasnifinin ardından yargı kararları ve doktrinde yerinden yönetim idareleri farklı ayrımlara tabi tutulmaktadır. Çağlayan'a göre yerinden yönetim idareleri "yer bakımından yerinden yönetimler (mahalli idareler), hizmet bakımından yerinden yönetimler (kamu kurumları), meslek kuruluşları ve

³³ Danıştay 8. Dairesinin 15.11.2018 tarih ve E:2012/6599, K:2018/6994 sayılı Kararı.

³⁴ GÜNDAY, İdare Hukuku, s.70.

düzenleyici denetleyici kurullar, Cumhurbaşkanlığı Ofisleri” şeklinde ayrıma tabi tutulabilir³⁵. Yukarıda anılan ayırım ülkemiz idari yapısındaki değişiklikler (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi) ardından ideal bir tasnif olduğu kanaatindeyiz. Mahalli idareler dışındaki idareler konumuz kapsamı dışında olduğundan onlara dair irdeleme yapılmayacaktır.

Anayasa'nın 127. maddesinde mahalli idareler özel olarak düzenlenmiş olup, “il, belediye veya köy” şeklinde türleri olduğu ifade edilmektedir. Burada geçen il kavramı, genel idarenin taşra temsilcisi olan “il” olmayıp, yerinden yönetim kuruluşu olan il özel idaresidir³⁶. Neticede mahalli idareler il özel idaresi, belediye ve köydür. Ayrıca belediye kavramı hem büyükşehir belediyesi hem de büyükşehir niteliğinde olmayan (il ve ilçe) belediyeleri kapsamaktadır. Bahsi geçen maddenin 3. fıkrasında “Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.” denmesi suretiyle mahalli idare içerisinde özel bir tür oluşturulmasına cevaz verilmiştir. Bu konuda tereddüt bulunamamaktadır. Her mahalli idarenin kuruluş, işleyiş, görev ve sorumlulukları ayrı kanunlarda düzenlenmiştir. Sokak köpeği saldırısı nedeniyle her bir idare bakımından ilgili kanun uyarınca değerlendirme yapılacaktır.

5199 sayılı Kanun'un 4. maddesinde “*Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlarla iş birliği içerisinde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için hayvan bakımevleri kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlar ve eğitim çalışmaları yapar. Ayrıca yerel yönetimler, ilgili karar organının uygun görmesi halinde hayvan hastanesi kurar.*” belirtilen görev, mahalli idarelerin sokak köpekleri üzerinden sorumluluğuna işaret etmektedir. Yine Kanun'un 6. maddesindeki “*Sahipsiz hayvanların korunması, bakılması ve gözetimi için yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde, yerel yönetimler yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler ile çevreye olabilecek olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile eşgüdüm sağlanarak, diğer ilgili kuruluşların da görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle*

³⁵ ÇAĞLAYAN, İdare Hukuku Dersleri, s.159.

³⁶ AKYILMAZ vd., Türk İdare Hukuku, s.264.

belirlenir.” ifadesi de mahalli idarelerin bu konuda görevlerinin bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hem bu düzenlemeler hem de mahalli idarelerin kuruluşuna ilişkin düzenlemeler bir bütün olarak ele alındığında sokak köpeklerinin bakım ve gözetimi konusunda görev ve yetkileri bulunan mahalli idarelerin, sokak köpeklerinin saldırısı nedeniyle sorumluluğu bulunduğu tartışmasızdır.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, il özel idarelerinin görev ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Belediye sınırları dışında çevreye ilişkin hizmetleri yerine getirmek il özel idaresinin görevleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca diğer kanunlarla verilen görevlerden sorumlu olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle 5199 sayılı Kanun’da belirtilen ve yukarıda anılan görevler il özel idaresi için de geçerlidir. 1924 yılında yayınlanan 442 sayılı Köy Kanunu’nda ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Köylünün mecburi işleri arasında yorum yoluyla konumuz bağlamında görevler (442 sayılı Kanun’un m. 13/23, 28) çıkarılması mümkündür. Fakat bu görevler köy tüzel kişisi tarafından değil de köylü tarafından yerine getirileceği belirtilmektedir. Bu durum Kanun’un 1920’li yılların Türkiye’sine dair tecrübeyi yansıtmışından kaynaklanmaktadır³⁷. Ayrıca Kanun’da belirtilen görevler günümüzde çoğunlukla merkezi idare ve il özel idaresi, belediye tarafından yerine getirilmektedir. Üstelik büyükşehir kanunuyla binlerce köyün mahalleye dönüştürülmesiyle gereken hizmetler büyükşehir belediyesi tarafından yerine getirilmektedir. Bu dönüşümlerle sayıca azalan köy idaresinin toplum yaşamı üzerindeki etkisi zayıflamıştır.

Belirli bir beldede yaşayan insanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan belediyelere dair esaslı düzenlemeler 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yer almaktadır. Kanun’da, mahalli müşterek nitelikteki çevre ve çevre sağlığına ilişkin sorunların çözümlenmesi konusunda belediyenin görevli olduğu belirtilmektedir. Daha genel bir ifade olarak 15. maddede “*Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve*

³⁷ AKKOYUNLU, Sencer Abdullah, “Mahalli İdarelerin Sokak Köpeklerinin Verebileceği Zararlar ile İlgili Yükümlülükleri ve Bu Yükümlülüklerin Mahalli İdareler Arasındaki İlişkiler Bakımından Değerlendirilmesi”, DÜHFD 24/46, 2022, s.10; AKYILMAZ vd., Türk İdare Hukuku, s.297.

girişimde bulunmak” belediyenin yetkisinde sayılmıştır. Bu düzenlemeden hareketle sokak köpeklerinin bakım, gözetim ve korunmasının belediyenin görevleri arasında olduğu sonucuna varılmaktadır. Kaldı ki, 5199 sayılı Kanun’da yer alan iş ve eylemlerde sıklıkla mahalli idareler zikredilmektedir. 5393 sayılı Kanun’daki yetki ve görevlerle anılan iş ve eylemler birlikte değerlendirildiğinde belediyelerin sokak köpekleri konusunda geniş bir faaliyet alanı olduğu sonucuna varılmaktadır. Örneğin, hayvan bakım evi kurma, hayvanları rehabilite etme, kayıt altına alma ve kimliklendirme gibi işler belediyelerin doğrudan veya eş güdümü içerisinde gerçekleşmektedir.

Ülkemizde ilçe belediyelerinin yanında, 388 tane belde belediyesi mevcuttur³⁸. Her ne kadar 6360 sayılı Kanun’dan sonra sayıca azalma meydana gelmiş olsa da, ülkemiz idari yapısı içerisinde belde belediyeleri önemli bir yer tutmaktadır. 5393 sayılı Kanun’un getirdiği esaslar belde belediyeleri için de geçerlidir. Dolayısıyla belde belediyelerinin yetki sahası içerisinde gerçekleşen sokak köpeği saldırısı nedeniyle belde belediyelerinin de sorumluluğu bulunmaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nun 7/1-m. maddesinde hayvan bakımevleri ve barınakları yapmak ve yaptırmak hususu büyükşehir belediyesinin görevleri arasında sayılmaktadır. Nitekim yukarıda detayına yer verilen Danıştay kararındaki “Yukarıda belirtilen mevzuat hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden; sahihsiz hayvanların, başta köpekler olmak üzere, korunması, bakım ve gözetimi, saldırgan olanlarının eğitilmesi ve sahiplendirilmeleri, hayvan bakımevlerinin kurulması vb. birtakım görev ve sorumlulukların valiliklere, büyükşehir ve ilçe belediyelerine ait olduğu anlaşılmaktadır.” tespiti de büyükşehir belediyesinin sorumluluğuna işaret etmektedir. Zaten söz konusu kararda bir bozma nedeni de büyükşehir belediyesinin hasım mevkiine alınması gerekliliğidir.

Mahalli idarelerin sokak köpeklerine dair çeşitli görevleri bulunmaktadır. Çalışmamız kapsamı dışında kalan görevlere değinilmeyecektir. Mevzuatta sokak köpeği bakımından açık ifadelerle görevler verildiğinden mahalli idarelerin sokak köpeği saldırısı

³⁸ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

nedeniyle sorumluluk bulunduğu hususunda da tereddüt bulunmamaktadır.

Kamu idarelerinin görevli ve yetkili kılındığı bahsi geçen konuda hizmetin eksik, geç işlemesi veya hiç işlememesi ya da kamu düzeninin bozulmasının önlenememesi halinde mahalli idarelerin mali sorumluluğu gündeme gelmektedir. Aynı durum merkezi idare veya merkezi idarenin taşra temsilcisi valilikler içinde söz konusudur. İdarelerin sorumluluğu konusunda tereddüt bulunmadığı ortada olup, bundan sonraki kısımda idarelerin sorumluluğundan dolayı tazmin talebi ve usulüne dair irdelemeler yapılacaktır.

C. SOKAK KÖPEĞİ SALDIRISINDAN KAYNAKLANAN ZARARIN TAZMİNİNE İLİŞKİN TAM YARGI DAVALARI

1. Genel Koşullar

Anayasa'nın 36. maddesinde “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.” demek suretiyle hak arama hürriyetine geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ayrıca 125. maddede idarenin sebep olduğu zararları gidermesi gerektiği kurala bağlanmıştır. Tüm bu düzenlemelerin yanında hak arama hürriyeti sınırsız ve koşulsuz kullanılacak bir hak değildir. Yani tam yargı davaları belli koşullar çerçevesinde ikame edilebilmektedir. Bu başlık altında sokak köpeği saldırısı davalarında taraf, süre ve yetki hususlarında değerlendirme yapılacaktır. İdari yargılama hukukunun anayasası niteliğinde olan 2577 sayılı Kanun düzenlemelerine yer verilecektir.

İlk olarak, davacı ve davalı konumunda bulunabilecek kişilerin nasıl belirleneceği hem yasal düzenleme hem de içtihatlar ile ortaya konulmaktadır. İdari Yargılama Usulü Kanunu 2/1-b. maddesinde bir hakkı doğrudan zarar gören kişilerin davacı olabileceği belirtilmektedir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlanmış olanlar davalarını kanuni temsilcileri (veli veya vasi) aracılığıyla takip ederler³⁹. Davalı konumunda bulunacak idarelere ilişkin yukarıda ayrıntılı değerlendirmeye yer verilmiştir. Danıştay kararları ile davalı sayısı

---

³⁹ ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s.293.

artırılmıştır. İlçe belediyesi, büyükşehir belediyesi ve valilik davalı konumuna alınmadığı için kararlar bozulmuştur.

Tam yargı davaları bakımından diğer önemli bir düzenleme 2577 sayılı Kanun'un 13. maddesidir. Bu maddeye göre idari eylemden dolayı hakları ihlal edilenler tam yargı davası açmadan önce idareye başvuruda bulunarak ön karar⁴⁰ almak zorundadır. Bu başvuru yapılmadan tam yargı davası açılması halinde idare merciine tevdi kararı verilmektedir. Kanun'un 14/3. maddesinde buna açıkça yer verilmiştir. Söz konusu başvuru sokak köpeği saldırısı tarihinden itibaren 1 yıl içinde yapılması gerekmektedir. Sokak köpeği saldırısı tarihinden itibaren 1 yıl geçtikten sonra idareye başvurulması dava açma süresini canlandırmayacaktır. Zararın veya sebep olan idarenin sonradan belirlenmesi hallerinde kanundaki 5 yıllık süre esas alınacaktır. Örneğin, saldırı nedeniyle zarar miktarının belli bir müddet sonra tespit (ameliyatlar, tedaviler vs) edilebilmesi halinde 1 yıllık süre sınırının uygulanmaması gerekmektedir.

Davalı idare konumunda olabileceği öngörülen idarelere başvurulması yeterlidir. Doğru idarenin davacı tarafından tespit edilememesi halinde yanlış da olsa idareye başvuru yapılması ön karar şartı bakımından yeterli görülmektedir. Yine görevli olmayan adli yargı mercilerinde dava açılması halinde idari başvuru şartı aranmamaktadır. Örneğin, sokak köpeği saldırısı nedeniyle asliye hukuk mahkemesinde tazminat davası açılması ve görevsizlik kararı verilmesi halinde, idare mahkemesinde tam yargı davası şeklinde yenilenen davada idareye başvuru şartı aranmaz. Bu durum 2577 sayılı Kanun'un 9. maddesinde güvence altına alınmıştır. Buna göre adli yargıda dava açılması durumunda davacılar zamanaşımı sorunu ile karşı karşıya kalmamaktadır.

Sokak köpeği saldırısından kaynaklanan tam yargı davalarında yetkili mahkemenin belirlenmesinde Kanun'un 36. maddesindeki düzenlemeler yol göstermektedir. Zararın doğduğu yerdeki idare mahkemesi yetkili mahkemedir. Sokak köpeği saldırısı hangi ilde

⁴⁰ ÇAĞLAYAN, Ramazan, "İdari Eylemden Doğan Tam Yargı Davalarında Dava Açma Süreleri", Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9/3-4, 2005, s.25.

gerçekleşmiş ise o ildeki idare mahkemesi veya o ilin bağlı olduğu idare mahkemesinde tam yargı davası ikame edilir.

2. Tam Yargı Davası Yoluyla Tazmin Türleri

2.1. Maddi Tazminat

İdare hukukunda aynen tazmin değil, nakden tazmin uygulanmaktadır. Danıştayın yerleşmiş içtihadında da nakden tazmin ilkesinin esas alındığı görülmektedir⁴¹. Örneğin, şehir kanalizasyon sisteminin bozulması nedeniyle işyerini su basan kişinin zararı, telef olan eşyaların aynen iadesi şeklinde karşılanmaz, telef olan eşyaya denk gelen para ödenmesi şeklinde tazmin edilir.

İdare hukuku bağlamında maddi tazminat da, bir kişinin şahıs veya malvarlığında meydana gelen eksilmenin parasal karşılığının hesaplanması suretiyle zarara sebebiyet veren idare tarafından karşılanması edimidir. Daha öz ifadeyle idarenin hukuka aykırı eylem ve işlemiyle malvarlığında görülen azalma veya çoğalmadan yoksunluk hali maddi tazminatın konusunu oluşturmaktadır⁴². İdari Yargılama Usulü Kanunu veya diğer idari yargı mevzuatında maddi tazminatın ne tür eksilmeleri kapsadığına yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konu idari yargı içtihatlarıyla gelişmekte ve Borçlar Kanunu'nda yer alan düzenlemeler bu gelişime ışık tutmaktadır.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 53 ve 54. maddelerindeki zarar kalemleri maddi tazminatın kapsamı ve hesaplanmasında idari yargı içtihatlarını şekillendirmektedir. 53. maddede ölüm halinde "1. Cenaze giderleri, 2. Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar, 3. Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar." şeklinde zarar kalemleri sayılmaktadır. 54. maddede ise yaralanma halinde "1. Tedavi giderleri, 2. Kazanç kaybı, 3. Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar,

⁴¹ Aynen tazminin mümkün olmadığına yönelik birçok karar bulunmaktadır. Örneğin bkz. Danıştay 10. Dairesinin 28.10.1994 tarih ve E:1993/4139, K:1994/5234 sayılı Kararı.

⁴² AKYILMAZ, Bahtiyar, "İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 6/1-2, 1998, s.172.

4. Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar.” şeklinde zarar kalemleri ifade edilmektedir.

Sokak köpeği saldırısı nedeniyle vefat eden kişinin yakınları maddi tazminat olarak cenaze giderlerini ve ölenin sağlığında maddi destek sağladığı kişilerin destekten yoksun kaldığı zararı talep edebilmektedir. Cenaze giderlerinin tespiti kolay olmakla birlikte desteğini kaybettiğini iddia eden kişinin iddiasını somutlaştırması ve mahkemenin de resen araştırma gereği bu durumu açıklığa kavuşturması gerekmektedir. İçtihatlarla desteğin tespitinde resmi bir ilişkinin varlığı şart değildir. Aralarında resmî nikah bağı olmayan çiftlerin şartlar gerçekleşmişse birbirlerinin desteği olduğu kabul edildiği, yine velayet veya evlatlık ilişkisi olmamasına rağmen himaye ilişkisi destek olarak görülmektedir⁴³.

Sokak köpeği saldırısı sonucu ölenin kusuru, illiyet bağıni kesmiyorsa, toplam tazminat miktarından indirim yapılmasını gerektirir. Sokak köpeği saldırısı olayında idarenin eylemi ile ilişkiyi kesen üçüncü kişi kusuru veya mücbir sebep maddi tazminat yükümlülüğünü ortadan kaldırmaktadır⁴⁴. Örneğin, sokak köpeğinin zarar gören tarafından tahrik edilmesi, sokak köpeğinin bir başkası tarafından araç olarak kullanılması durumları tazminin yükümlülüğü ve miktarı üzerinde değişikliğe sebebiyet vermektedir.

Sokak köpeği saldırısı sonucu kişilerin yaralanması (bedensel zarar) halinde tedavi giderleri, çalışma gücü kaybı, kazanç kaybı, ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar talep edilebilmektedir⁴⁵. Hem ölüm hem de yaralanma hallerinde zarar miktarının hesaplanmasında bazı teknik hususlar (muhtemel yaşam süresi, aktif/pasif dönem, gelir kalemleri, efor oranı) dikkate alındığından, bu konuda hesap bilirkişisinden yararlanılmaktadır. İdare mahkemeleri doğrudan zarar miktarını hesaplayamamaktadır. Bununla birlikte zarar gören düşar olduğu diğer zararları (kıyafetin parçalanması,

⁴³ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun 17.10.1997 tarih ve E:1995/79, K:1997/479 sayılı Kararı; AKYILMAZ, “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması”, s.190; ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s.703.

⁴⁴ ATAY, İdari Yargılama Hukuku, s.353.

⁴⁵ ATAY, İdari Yargılama Hukuku, 335; AKYILMAZ, “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması”, s.187.

ulaşım ücretleri, özel sağlık hizmeti vs.) da ispatlamak suretiyle karşılanmasını sağlayabilmektedir.

Maddi tazminatta talep edilen paradır ve taleple bağlılık ilkesi⁴⁶ uyarınca zarar görenin talebinden fazlasına karar verilememektedir. Dava dilekçesinde belirtilen rakam, bilirkişi incelenmesi ile ortaya çıkan rakamın altında kalmakta ve davacı artırım (yaygın kullanıma göre ıslah) hakkını kullanmamaktaysa, dava dilekçesindeki rakam üzerinden karar verilir. Artırım/ıslah konusu, ilerleyen bölümlerde irdeleneceğinden burada detayına yer verilmeyecektir. Diğer yandan, sokak köpeği saldırısı nedeniyle ortaya çıkan zarar hesaplanırken olay tarihi esas alınmaktadır. Karar tarihi itibarıyla zararın parasal karşılığında kayıp yaşanmaması için de faiz uygulanmaktadır. Davacının, parasal değer kaybına uğramaması için 3095 sayılı Kanun uyarınca toplam zarar miktarına faiz yürütülmektedir. Faizin başlangıç tarihi ve hangi durumlarda uygulanacağı hususu ilerleyen başlıklarda inceleneceğinden burada ayrıntısına yer verilmeyecektir.

2.2. Manevi Tazminat

Maddi tazminat malvarlığında meydana gelen eksilme veya yoksun kalınan çoğalmayı karşılamaya yönelik iken, manevi tazmin kişinin duyduğu elem, ıstırap ve acının karşılığı olarak tatmin aracıdır⁴⁷. Danıştayın birçok kararında yer alan⁴⁸ “*İdare Hukukunun yerleşik ilkelere göre manevi tazminata hükmedilebilmesi için idarenin hukuka aykırı bir işlemi veya eylemi sonucu ağır bir elem ve üzüntünün duyulmuş olması ya da ilgilinin şeref ve onurunun zedelenmesi veya kişinin fizik yapısını zedeleyen, yaşama ve kazanma gücünün azalması*

⁴⁶ İdare hukukunda taleple bağlılık ilkesinin uygulanması için bkz. ÇAĞLAYAN, İdari Yargılama Hukuku, s.700; AKYILMAZ, “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması”, s.179.

⁴⁷ KALABALIK, İdari Yargılama Usulü Hukuku, s.248; ATAY, İdari Yargılama Hukuku, s.337; AKYILMAZ, “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması”, s.174; KAPLAN, Gürsel, “Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde MANEVİ TAZMİNATA FAİZ YÜRÜTÜLMESİ SORUNU”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 55/2, 2006, s.121.

⁴⁸ Danıştay 2. Dairesinin 13.07.2007 tarih ve E:2007/1297, K:2007/3247 sayılı Kararı; ayrıca Danıştay 10. Dairesinin 18/04/2006 tarih ve E: 2003/1764, K:2006/2503 sayılı kararında manevi tazminata faiz uygulanmaması nedeniyle ilk derece mahkemesi kararı bozulmuştur.

sonucunu doğuran olayların meydana gelmesi gerekmekte olup; doktrinde de kabul edildiği üzere manevi tazminat ilgilinin mal varlığında meydana gelen bir eksilmeyi karşılamaya yönelik bir tazmin aracı olmayıp, manevi tatmin aracıdır. Başka türlü giderim yollarının bulunmayışı veya yetersiz kalışı, manevi tazminatın parasal olarak belirlenmesini zorunlu hale getirmektedir. Olayın gelişimi ve sonucu, ilgilinin durumu itibariyle uğradığı manevi zarara karşılık takdir edilecek manevi tazminatın, manevi tatmin aracı olmasından dolayı zenginleşmeye yol açmayacak miktarda, fakat idarenin olaydaki kusurunun niteliğini ve ağırlığını ifade edecek ölçüde saptanması zorunlu bulunmaktadır.” tespitleri manevi tazminatın kapsamı ve amacını özetlemesi bakımından önemlidir.

Sokak köpeği saldırısı nedeniyle kişiler elem ve üzüntü duymaktadır. Ölüm veya yaralanma halinde maddi tazminatın yanında manevi tazminat talep edilebilmekte veyahut tek başına da ileri sürülmektedir. Manevi tazminat miktarının belirlenmesinde olayın gelişimi, idarenin kusuru, kişilerin mal veya şahıs varlığının uğradığı zararın büyüklüğü dikkate alınmaktadır. Yüksek mahkeme kararına konu olmuş bir olayda, okuluna gitmekte olan çocuğa sokak köpeği saldırısı nedeniyle çocuk yaralanmakta, ebeveynlerinin velayeten açtıkları davada, ilk derece mahkemesinin manevi tazminata ilişkin kararı “*Olayda, davacıların çocuğunun okula gittiği bir sırada, birden çok köpeğin ısırmasıyla yaralandığı ve olayın meydana geliş şekli ile niteliği dikkate alındığında ağır bir elem ve korkuya maruz kaldığı açık olduğundan taktiren 5.000,00-TL manevi tazminatın kabulüne karar verilmiş ise de; belirlenen miktarın, olayın oluş şekli ve zararın niteliği göz önüne alındığında yaşanan korku, acı, elem ve ızdırabı kısmen de olsa giderecek düzeyde olmadığı; yukarıda izah edildiği üzere, yaralanan çocuğun vücudunda sabit iz kalıp kalmadığının tespitine ilişkin düzenlenecek rapor da dikkate alınarak hakkaniyete uygun bir manevi tazminatın takdir edilmesi gerektiğinden Mahkeme kararında bu yönüyle de hukuki isabet bulunmadığı” gerekçesiyle bozulmuştur⁴⁹.*

Sokak köpeği saldırısından kaynaklanan tam yargı davalarında asıl tartışılmalı kısım manevi tazminata ilişkin kısımdır. Maddi tazmin talebi

⁴⁹ Danıştay 8. Dairesinin 08/05/2019 tarih ve E:2014/7091, K:2019/4371 sayılı Kararı.

davacının ortaya koydukları ve mahkemenin aldırıldığı bilirkişi raporuyla kolayca belirlenebilmektedir. Fakat manevi tazminat belirlenirken mahkemeler arası ciddi farklılıklar meydana gelmektedir. Yüksek mahkeme kararlarıyla bu farklılıklar giderilmeye ve ortak içtihadi ilkeler belirlenmeye çalışılmaktadır⁵⁰. Sokak köpeği saldırısına uğrayan kişinin yaşadığı korku, bedensel bütünlükte meydana gelen zararın şiddeti, idarelerin aldıkları önlemler manevi tazminatın miktarının belirlenmesinde bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.

Sokak köpeği saldırısı nedeniyle artan mağduriyetlerin önüne geçilmesinde manevi tazminatın rolü bulunmaktadır. Danıştayın yerleşmiş içtihatlarında manevi tazminatın caydırıcı ve cezalandırıcı rolü vurgulanmaktadır. Sokak köpeği konusunda idarelerin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi ve önlemleri alması bakımından manevi tazminat ödemeye tabi tutulmasının olumlu etkiye neden olacağı kuşkusuzdur⁵¹.

2.3. Tam Yargı Davasında Zarar Miktarının Artırılması

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 16/4. maddesinde “Ancak, tam yargı davalarında dava dilekçesinde belirtilen miktar, süre veya diğer usul kuralları gözetilmeksizin nihai karar verilinceye kadar, harcı ödemek suretiyle bir defaya mahsus olmak üzere artırılabilir ve miktarın artırılmasına ilişkin dilekçe otuz gün içinde cevap verilmek üzere karşı tarafa tebliğ edilir.” ibarelerine yer verilmek suretiyle tam yargı davalarında davacının bir defaya mahsus miktar artırabilmesine imkan verilmiştir. Doktrinde bu imkân ıslah olarak nitelenmekte ise de,

---

⁵⁰ Danıştay 8. Dairesinin 21/06/2022 tarih ve E:2020/3747, K:2022/4269 sayılı Kararı; Danıştay 8. Dairesinin 18/06/2019 tarih ve E:2014/10098, K:2019/5732 sayılı Kararı; Danıştay 10. Dairesinin 19/10/2022 tarih ve E:2018/4930, K: 2022/4579 sayılı Kararı; Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 27.04.2022 tarih ve E:2021/3012, K:2022/1655 sayılı Kararı.

⁵¹ Danıştay 10. Dairesinin 15.12.2020 tarih ve E:2020/5350, K:2020/6288 sayılı Kararında “tam yargı davalarının niteliği gereği takdir edilecek manevi tazminat miktarının, olayın ağırlığını ortaya koyacak, hukuka aykırılığı özendirilmeyecek, bir başka ifade ile benzeri olayların bir daha yaşanmaması için caydırıcı ve aynı zamanda cezalandırıcı bir miktarda olması gerekmektedir.” tespiti görüşümüzle benzer yöndedir.

özel hukuktaki ıslahtan farklı olduğuna dair tartışmalar bulunduğundan kanuni ifadesi olan artırım kavramı kullanılacaktır⁵².

Sokak köpeği saldırısından bahisle açılan tam yargı davalarında maddi zarar olarak ilk başta ileri sürülen miktar daha sonradan yapılan bilirkişi incelemesi, yeni tedaviler, cerrahi müdahaleler nedeniyle artırılabilir. Yukarıda anılan kanuni düzenleme buna imkan vermektedir. Maddi tazminat miktarında artırım yapılabileceği hususunda tartışma bulunmamaktadır.

Manevi tazminatın ise acı, elem ve ıstırapın karşılığı olması nedeniyle ilk başlarda artırımına gidilemeyeceği düşünülmekteydi. Fakat manevi tazminatta da, acı ve üzüntünün sonradan gelişen olaylar veya yeni durumlar ile arttığıının ispat edilmesi halinde artırımına gidilebileceği kanaatine ulaşılmıştır⁵³. Yüksek Mahkeme kararlarında yer alan "...islah müessesesi davanın görülmesi sırasında tarafların kusurlarında, zararı doğuran nedenlerin ve olayların tespitinde ve uğranılan zararın miktarında bir değişiklik olması durumunda maddi tazminat için işletileceği gibi; zararı doğuran olayın meydana geliş biçiminin yeni ortaya çıkan bulgu ve tespitler sonucu, kişilerin manevi yönden çok daha fazla etkilendiğinin saptanması halinde manevi tazminat için de uygulanabilir. Ancak bu durumun istisnai bir durum olduğu ve manevi zararın sonradan gerçekten artmış olduğunun tespiti halinde işletilebileceği kuşkusuzdur." gerekçeleriyle manevi tazminat için de sonradan artırım kabul edilmektedir.

2.4.Zarar Miktarına Faiz Uygulanması

Tam yargı davası dilekçesinde faiz isteminde bulunulmuşsa mahkeme tazminatın faiz işletilerek ödenmesine karar vermektedir. Faiz talep edilmemişse, mahkeme hakkaniyet gereği diyerek faize hükmedememektedir. Maddi tazminatta faize hükmedilmesi konusu geçmişten beri uygulanmakta ve tereddüt bulunmamaktadır⁵⁴. Fakat manevi tazminata faiz uygulanması hususunda ilk başlarda farklı görüşler yer almaktaydı. Yüksek Mahkemenin de uygulaması faiz

⁵² EROĞLU, Orhan, *İslah*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.232.

⁵³ KOÇAK, Nazım Taha, "Tam Yargı Davalarında Zararın Hesaplanmasına İlişkin İlkeler", *Adalet Dergisi*, Sayı: 67, 2021, s.351.

⁵⁴ AKYILMAZ, "İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması", s.200.

işletilmemesi gerektiği yönündeydi. Daha sonraları bu görüş terk edildi. Artık manevi tazminat miktarına da faiz işletilmektedir⁵⁵.

Faizin hangi tarihten itibaren hesaplanmaya başlanacağı konusu tartışmalıdır. Bazı kararlarda olay tarihi, bazılarında dava tarihi, bazılarında idareye başvuru tarihi, bazılarında idarenin başvuruyu reddettiği tarih esas alınmıştır. Son geline nokta idareye başvuru tarihi faiz başlangıcı için esas alınmaktadır. İdareye başvuru yok ise dava tarihi esas alınmaktadır⁵⁶. Sokak köpeği saldırısı gerçekleşmesinin ardından 2577 sayılı Kanun'un 13. maddesi uyarınca yapılan idari başvuru tazminata uygulanacak faizinin başlangıç noktasıdır. Hem maddi hem de manevi tazminat için bu durum geçerlidir.

SONUÇ

Toplumsal yaşam içerisinde daha sık rastladığımız sokak köpeklerinin insan ve mal güvenliğini tehlikeye sokmadan varlığını sürdürmesi hususunda idarenin görevleri bulunmaktadır. Mevzuatla idareye yüklenen görevlerin eksik veya hiç yerine getirilmemesi idarenin sorumluluğunu gündeme getirmektedir. 5199 sayılı Kanun, Belediye Kanunu ve diğer düzenlemeler ile sokak köpekleri konusunda merkezi ve yerel idarelere görevler verilmiştir. Bu nedenle sokak köpeği saldırısından dolayı hem merkezi idarenin hem de yerel idarelerin sorumluluğu bulunmaktadır. Nitekim Danıştay sadece yerel idare husumetiyle neticelendirilen tam yargı davalarını bozmaktadır.

Sokak köpeği saldırıları sosyal hayat içerisinde önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Ölüm, yaralanma olaylarına dair yazılı ve görsel basına yansıyan haber sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu durumun çözümü için sorumluluk sahibi idarelerin koordinasyon içinde hareket edip faaliyetlerini sıklaştırmaları gerekmektedir. İdare hukukunun esasında vatandaşın can ve mal güvenliğinin idari faaliyetlerle korunması vardır. Başta 5199 sayılı Kanun'daki yükümlülükler daha da

⁵⁵ KAPLAN, "Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde MANEVİ TAZMİNATA FAİZ YÜRÜTÜLMESİ SORUNU", s.129.

⁵⁶ Danıştay 12. Dairesinin 28.06.2022 tarih ve E:2022/2623, K:2022/4290 sayılı Kararı.

netleştirilerek ve sorunun çözümüne dair somut görevler verilmelidir. Bunun yanında yerel idarelerin yetkilerinin içeriği doldurulmalıdır.

Sorumluluğun sonucu olarak tazmin yükümlülüğü gündeme gelmektedir. Sokak köpeği saldırısından zarar görenler tam yargı davası ile zararlarının tazminini istemektedir. Maddi ve manevi tazminat istemleriyle idarenin mali sorumluluğuna gidilmektedir. Belediyeler ve valilikler tazminat ödemek zorunda kalmaktadır. İdarenin daha fazla tazmin borcuyla karşı karşıya kalmaması için ivedi olarak daha etkili faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Tabii burada öncelikle mevzuatın altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKKOYUNLU, Sencer Abdullah, “Mahalli İdarelerin Sokak Köpeklerinin Verebileceği Zararlar ile İlgili Yükümlülükleri ve Bu Yükümlülüklerin Mahalli İdareler Arasındaki İlişkiler Bakımından Değerlendirilmesi”, DÜHFD 24/46, 2022, s.3-63.
- AKYILMAZ, Bahtiyar, “İdari Yargıda Tazminat Şekilleri ve Hesaplanması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 6/1-2, 1998, s.165-219.
- AKYILMAZ, Bahtiyar vd., Türk İdare Hukuku, 12. Basım, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020.
- ATAY, Ender Ethem, İdare Hukuku, 3. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- ATAY, Ender Ethem, İdari Yargılama Hukuku, 4. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- AYDOĞDU Murat, MERAL Ö. Oğuzhan, “Sahipsiz Köpeklerin Popülasyonunun Kontrol Altına Alınması ve Buna İlişkin Hukuki Altyapının Oluşturulması”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi 21/Özel Sayı, 2019, s.2129-2159.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdare Hukuku Dersleri, 8. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.

- ÇAĞLAYAN, Ramazan, “İdari Eylemden Doğan Tam Yargı Davalarında Dava Açma Süreleri”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9/3-4, 2005, s.17-33.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, 11. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan, “Risk İlkesi Gereğince İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi”, Sorumluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 2009, s.451-495.
- EROĞLU, Orhan, Islah, 4. Basım, Seçkin, Ankara, 2021.
- GÜNDAY, Metin, İdare Hukuku, 11. Basım, İmaj Yayınevi, Ankara, 2017.
- KALABALIK, Halil, İdari Yargılama Usulü Hukuku, 16. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- KAPLAN, Gürsel, “Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Çerçevesinde MANEVİ TAZMİNATA FAİZ YÜRÜTÜLMESİ SORUNU”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 55/2, 2006, s.117-141. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000349
- KIRIŞIK Fatih, ÖZTÜRK Kübra, “Şiddet Haberlerinden Hayvan Haklarına, Sahipsiz Köpek Sorunu”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:69, 2021, s.360-388.
- KOÇAK, Nazım Taha, “Tam Yargı Davalarında Zararın Hesaplanmasına İlişkin İlkeler”, Adalet Dergisi, Sayı:67, 2021, s.325-358.
- SARICA, Ragıp, “Hizmet Kusuru ve Karakterleri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 15/4, 1949, s.858-895.
- YILDIRIM, Turan vd., İdare Hukuku, On İki Levha Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2020.